

УДК 130.2:001.891:008

Г. П. Подолян, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
G.Podolyan473@gmail.com

ДО ПИТАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ КОМПАРАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Статтю присвячено аналізу актуальності компаративних досліджень в сучасних умовах глобального світу. Визначаються іманентні для будь-якої культури форми спілкування, освоєння чужого досвіду культурного буття, міжкультурні взаємовпливи. Осмислюється культуротворчий характер комунікативної, діалогічної природи західної культури як важлива засада появи порівняльно-історичного методу вивчення культурної різноманітності. Акцентується увага на продуктивному досвіді культурної взаємодії, започаткованому у Давній Греції і розвинутому подальшими наступниками у західному світі. Прослідковується історія розвитку компаративної традиції через окреслення основних чинників, які у своїй сукупності сформували сприятливу основу для появи системних наукових досліджень за допомогою компаративного методу. Вказуються основні тенденції сучасних компаративних розвідок і невирішені проблеми. Позначаються напрями евристичного розвитку подальших перспектив даного методу культурологічного аналізу.

Ключові слова: порівняльно-історичний метод, компаративний метод, компаративні дослідження, компаративістика, спілкування, діалог, комунікація.

Постановка проблеми. Глобальні виклики сучасного світу потребують створення й практикування зрозумілого й прийнятого для багатьох комунікативного простору і можливостей побудови на його основі відповідних часові і потребам типів розуміння, сприйняття і взаємодії між різномірними акторами. Тому актуальною і на зараз залишається діалогічна проблематика, що стала однією із центральних тем філософського дискурсу ХХ ст. "Сучасна ситуація змушує шукати зовсім інші підходи до розгляду таких кардинальних філософських проблем, як пошук людиною власного місця у світі, смислостверджуючих орієнтирів ставлення людини до людини, відношення людини й світу. У цьому напрямку дуже значні кроки були зроблені філософією діалогу" [4, с. 4], – зауважує українська дослідниця Л. В. Озадовська. Невід'ємним елементом цієї сфери наукових досліджень є компаративістика. Її значимість і на сьогодні важлива, зважаючи на її акцент на таких характеристиках культурного буття, як діалогічність і порівняння, оскільки однією з основоположних засад будь-якого культурного буття є тип і характер взаємодії, спілкування з іншими культурами.

Взагалі, "спілкування в культурі, тобто буття в культурі – це завжди – у потенції, за задумом – спілкування між різними культурами" [2, с. 23]. У процесах такого буття-спілкування існує й розвивається будь-яка культура. Особливо продуктивним цей досвід став для європейської культури. Активно освоюючи світ (з часів Давньої Греції й аж до наших днів), вона створила особливий тип буття, для якого одним із важливих культуротворчих аспектів є те, що "сама ця територія розширюється, стає місцем всесвітньої присутності різних культур, подією їх зустрічі" [1, с. 50]. Нарощування різноманітних форм комунікації і спілкування із різними культурними світами поступово формували "сам спосіб історичного існування світу, що називається Європою... глобалізація ойкумени, що періодично розширюється – з самого початку і створює цю історичну "річ", європейську культуру" [1, с. 51–52].

Цікавим у цьому зв'язку є аналіз комунікативної, діалогічної природи, зокрема, європейської культури, пізнавальний інтерес якої став основою для появи і розвитку компаративістики як усталеної традиції вивчення через порівняння певних характеристик (мова, література, мистецькі елементи й ін.) у різних культурах. Надалі розвивалися й поглиблювалися форми пізнання об'єктів, їх методи, засоби й можливості. Проте і сьогодні актуально звучать багато проблем порівняльних досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика компаративних досліджень має значну історію розвитку і специфіку регіонального вивчення, що пов'язана із іменами видатних дослідників проблеми порівняння культур Сходу і Заходу, починаючи з ХІХ ст. і до сьогодення. Серед східних і західних мислителів ХІХ – початку ХХ ст. Ф. Бэґбі, Е. Еванс-Прічард, С. Радхакрішнан, Б. Роуланд, А. Тойнбі,

У. М. Уотт, А. Швейцер, О. Шпенґлер та ін. Школа російської, а потім і радянської компаративістики представлена іменами А. В. Азова, Т. П. Григор'євої, М. Я. Данилевського, Б. С. Єрасова, В. М. Жирмунського, О. В. Завадської, Н. С. Кірабаєва, М. І. Конрада, А. Д. Літмана, А. Е. Лукьянова, І. Г. Неупокоевої, В. В. Овчинникова, О. О. Розенберга, А. В. Сагадєєва, В. І. Самохвалової, М. Т. Степанянц, Г. М. Тавризана, В. М. Топорова, В. К. Чалояна, П. Я. Чаадаєва, Ф. І. Щербатського та ін. Серед сучасних науковців питання компаративістики досліджують А. Ахутін, В. С. Біблер, К. Жоль та ін.

Тому метою даної статті є аналіз культуротворчих засад комунікативної, діалогічної природи європейської культури як важливих чинників у процесах формування компаративних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За всієї суперечності соціально-політичних відносин країн і регіонів все більш запитуваним є акцент на вивченні спільних сфер, "точок дотику", які дають підстави формувати і використовувати позитивний досвід різноманітних форм інтеграції як на локальному рівні, у конкретних формах міжкультурної взаємодії, так і на глобальному рівні за потреби узгодження усіляких варіацій вирішення спільних для всього людства проблем (демографічні, екологічні, економічні, політичні тощо).

Суголосні цьому й переважні тенденції компаративних досліджень, які з останньої третини ХХ ст. і до сьогодення показують переорієнтацію уваги серед дослідників від проблем осмислення й постулювання значимості культурних відмінностей до зростання розуміння необхідності вивчення, пропагування й обговорення різноманітних можливостей досвіду толерантних практик взаємодії, усталення відповідних типів комунікації, діалогу культур, вироблення несуперечливих моделей світогляду, філософствування, певної демістифікації традиційного розуміння протилежності мисленнєвого матеріалу країн і регіонів. Тематика переваг багатолосся культур, філософій, інтерпретацій смислів теорій і концепцій християнства, індуїзму, дзен, буддизму, даосизму, знаходження культурної і критичної спрямованості філософії, культурології та інших сфер гуманітарного знання на сьогодні у компаративістиці є ведучою.

Наростаючі процеси глобалізації сучасного життя і культури людства вимагають врахування досвіду розуміння й оцінки своїх і чужих цінностей, а разом з ними й толерантного відношення до культурної багатомовності, "полістистичності", чужого досвіду іншої культури. При цьому кожна культура, зберігаючи свою специфіку, має у своєму потенціалі певні форми спілкування, взаємодії з іншими. Такий простір спільного буття насичує континуум загальнолюдського буття своєю унікальною цінністю, з одного боку, і призвичаєє, розширює і творить нові приклади практикування універсальних інваріантних форм, притаманних всім типам культур, – з другого.

© Подолян Г. П.

Визнання факту існування культурного багатоманіття, помітних відмінностей між культурами різних народів, історичних епох, цивілізацій – необхідна передумова і вихідна засада компаративних досліджень. Іншою важливою запорукою є визнання самої можливості порівнювати ті чи інші культурні показники, їхні варіативні модифікації між собою, тобто надання їм характеру субвідмінностей в рамках певного спільного контексту. Очевидно, що різні концептуальні інтерпретації феномена культури, її структури і закономірностей розвитку визначають і розбіжності в оцінці можливостей компаративного аналізу, його змісту й спрямованості.

Проте стрімкі процеси трансформації суспільств та образів світу, як і типів особистостей, що створюються ними, їх відношення до дійсності, природи, одне до одного породжують потреби в нових світоглядних орієнтаціях, які б забезпечували адекватну передачу наступним поколінням необхідного світоглядного спрямування й досягнень і перехід до нових, більш досконалих форм соціального буття. Ці реалії відображаються й у розвитку сучасної компаративістики.

Тенденції сучасного буття людства у глобальному світі вимагають особливої уваги до філософії як основи для діалогу культур. "Констатація зумовленого карколомними історичними змінами, які вперше поставили під загрозу саме існування людства, глибоко кризового стану суспільства, людського духу і моральності є визначальною для інтелектуальної ситуації кінця ХХ – початку ХХІ ст. У такі часи особливо зростає роль філософії, яка передчуваючи небезпечні повороти історії і попереджаючи про них, шукає шляхи відновлення втраченої цілісності світу і стримування кризових процесів у їх найбільш небезпечних формах" [4, с. 3]. У компаративних дослідженнях також особлива роль належить філософії. Оскільки порівняльна характеристика типів культур, менталітетів, філософій, використовуючи аналогії і паралелі, діалог і полілог, вказуючи на притаманні їм специфічні смисли, орієнтується на пошуки спільного принципу, сфери їхньої можливої дотичності, взаємодоповнення. Евристичний потенціал і наукова значущість компаративістського аналізу обумовлюються самою сутністю культури, яка завжди містить мірило для порівняння певних характеристик різних культур. Порівняння через отождолення й розрізнення виявляється засобом орієнтації в просторі культури, природа якої іманентно містить у собі здатність "жити та розвиватися (як культура) лише на межі культур, в одночасності, у діалозі з іншими цілісними, замкненими "на себе", на вихід за свої межі" [2, с. 20].

Компаративістика розкриває не тільки недостатність, обмеженість лише західного чи східного типу філософствування або їхньої регіональної і культурно-історичної замкненості, але й показує, що цей процес ніколи таким не був. Ніколи філософія Заходу чи Сходу не жила тільки своїми соками: вона завжди використовувала досвід взаємовпливів, комунікації й обмінів з іншими культурами. Особливо яскраве підтвердження ця теза знаходить у практиці міжкультурного спілкування, що стало однією з особливостей культурного буття західної цивілізації. Як вказує А. Ахутін, "європейська культура побудована на зустрічі різних культур, звідси її постійне філософське бродіння, філософська стурбованість" [1, с. 69]. На основі такого світовідношення поступово сформувався тип культури, який широко використовував можливості активного пізнання й освоєння (а надалі й колонізації) найближчих, а пізніше й далекіх територій, які певним чином жили, забезпечували, комунікували й взаємно впливали одна на одну. Проте ця активна експансійна діяльність змінювала не

тільки нецивілізовані території. Змін зазнавала й активна сторона. У якості прикладу А. Ахутін зазначає, що "завоювання Александра, котрий прагнув пов'язати схід і захід однією ідеєю еллінізму, призвели до радикальної орієнтації елліністичного духу... такі перетворення – внутрішні зіткнення, що примушують поглянути на "своє" з боку і вперше усвідомити його особливості, самотність, тільки тепер вже як можливість, як образ буття – і створюють життя європейської культури як цілого" [1, с. 56]. Саме в такому середовищі активної зацікавленості культурними світами й власною творчою здатністю до динамічних перетворень складалися майбутні перспективи появи порівняльних досліджень. Адже контекст порівняння і розуміння відмінностей спочатку між "еллінами" і "варварами", потім між "цивілізованим" і "нецивілізованим" світами є невід'ємним і, звичайно ж, впливає на весь простір буття західного типу культури. "Порівняння, – зауважує Б. Вальденфельс, – вже передбачає щось таке, що вимагає, порівняння, що занепокоє, приваблює й відштовхує погляд. Порівняння саме є форма відповіді, в якій Чуже вимірюють іншим і порівнюють із ним" [3, с. 91]. І саме такий досвід порівняння себе з іншими дуже часто стає стимулюючою реальністю майбутнього творчого освоєння чужорідних впливів у культурному бутті різних народів. На основі закріплення у культурному бутті західної цивілізації такої спрямованості у свій час почали розвиватися й компаративні дослідження.

Загалом, порівняння є одним з важливих і універсальних засобів пізнання навколишнього світу. Порівняльно-історичний метод як певний самостійний спосіб наукового дослідження сформувався у ХІХ ст., хоча порівняння, особливо в історико-культурних розвідках, використовувались і раніше.

Стимулюючою основою різкого розширення пізнавальних горизонтів стали насамперед географічні відкриття. Завдяки їм європейці зіткнулися з багатоманітними різними, раніше невідомими народами, які перебували на неоднакових з ними ступенях суспільного розвитку і сприймалися як несхожі, екзотичні культури. Досвід різноманітних форм взаємодії з ними (від прикладів захопленого зацікавлення європейських мандрівників, митців і інтелектуалів, прагматичних торговців і капіталістів до жорстоких колонізаторів) за всієї його строкатості колізійності впливав на поступове усвідомлення факту наявності загальнолюдської культури як певного результату культурного буття різних народів.

Важливою у даному переліку є й активна культуротворча діяльність представників епохи Просвітництва. Просвітителі у своїй більшості прагнули розглянути історію як об'єктивний процес, намагаючись знайти визначальні закони, виділити типові риси історичного процесу. Історичні порівняння, навіть без відповідного наукового критерію порівняння історичних об'єктів, відіграли велику позитивну роль у загальному процесі розвитку суспільно-історичної думки епохи Просвітництва. Розкриваючи перед дослідниками широку перспективу, вони сприяли подоланню історичного провінціалізму, поступовому виробленню концепції всесвітньої історії, що включає, крім європейського, й інші регіони земної кулі. Цим пояснюється їхнє настійливе звернення до порівняльного методу, основною пізнавальною функцією якого була побудова всезагальної картини історії, вияв закономірностей суспільного розвитку.

Ще одним фактором, що збільшив інтерес до поширення і популяризації порівняльних досліджень, можна вважати загальний розвиток наукового знання. Наростаючі процеси проникнення із сфер природознавства уявлення про закономірну ходу суспільного розвитку спричинили появу відповідних ідей і теорій, невід'ємним елементом яких стали й питання зі сфери майбутньої компаративістики.

Окремо варто згадати й заклики О. Конта до вивчення "головних законів" соціальних явищ. Останні сприяли поступовому утвердженню авторитетності філософського обґрунтування щодо застосування порівняльного методу як основного засобу виявлення загальних, але повторюваних явищ і процесів історії людства. На їхній основі і повинні були конструюватися ці закони. О. Конт вважав необхідним застосування порівняльного методу для вивчення різних етапів існування людського суспільства.

Атмосфера авторитетного визнання історичної науки у XIX ст. сформувала відчутну потребу перетворити історію в конкретну науку, яка б володіла відповідним методологічним інструментарієм за аналогією з природничими науками, а також порівняльним мовознавством, популярним на той час. Тому закономірним видається той вплив, який справила дана сфера знань на процес формування основних пізнавальних установок історичного дослідження, зокрема на системне використання порівняльного методу.

Однією з найважливіших теоретичних передумов формування й застосування порівняльно-історичного методу в усьому суспільствознавстві XIX ст. стала ідея прогресу людства. Прогрес людського суспільства почав сприйматися як неминучий і необхідний поступальний рух від виникнення самої культури до сучасності.

Значний вплив історичне світобачення справило на інтелектуальну атмосферу епохи. Сформувавшись під впливом ідей біологічної теорії еволюції і романтичного руху, воно проявилось як настанова розглядати й пояснювати всі явища історично. Розгляд явищ як процесів, що відбуваються в часі, визнання обумовленості їхнього даного стану попереднім відкрили нові перспективи для подальшого розвитку наукового знання. Саме XIX ст. є часом розквіту історизму, який позначився величезним розмахом історичних досліджень, новими методами вивчення і наростаючою спеціалізацією у сфері окремих гуманітарних дисциплін. У цих умовах порівняльно-історичний метод здобув особливої популярності, поширюючись на різні сфери наукових досліджень.

Подальший розвиток історико-культурних досліджень пов'язаний із школою еволюційної антропології. Серед відомих дослідників-компаративістів цього напрямку варто згадати ім'я Е. Тайлора. Останній широко використовував порівняльний метод завдяки поміченому ним очевидному факту, що світ соціокультурних явищ людства в дуже багатьох рисах виявляє значну схожість. У результаті порівняльного вивчення з усього наявного багатоманіття можуть бути виокремлені, а потім і впорядковані у відповідності із всебічною класифікаційною схемою схожі вірування, знаряддя праці, види діяльності. Подібна класифікація, в межах якої впорядковується кожна категорія, демонструє зразки прогресивного, чи еволюційного, розвитку. Таким чином і виявляється напрям, яким іде еволюція.

Найяскравішим представником еволюційної антропології був Л. Морган. У роботі "Давнє суспільство" він стверджував ідею прогресу і єдності історичного шляху людства. Найбільшим його досягненням стало створення першої наукової періодизації первісної історії, у якій він виокремив у відповідності з успіхами у виробництві засобів існування два періоди: дикість і варварство. Головною цінністю його робіт є використання методу порівняння ряду явищ і процесів для встановлення їхніх загальних закономірностей.

Отже, в працях представників еволюціоністської школи порівняльно-історичний метод виступає як важливий науковий прийом, за допомогою якого можна встановлювати загальне, схоже в різних суспільних системах.

Наприкінці XIX ст. в західній культурології зародився дифузійнізм, представниками якого виступають Л. Фробеніус, Ф. Гребнер, В. Шмідт. Відмітною рисою дифузійнізму є акцент на розгляді схожих явищ у різних порівнюваних культурах. Останні вважаються результатом запозичення, переносу, які пов'язані з далекою минулими. Завдяки цьому дифузійністи окреслили проблему вияву форм запозичення, ролі запозичення і знаходження строгих наукових критеріїв їх виявлення. Вважаючи явища культури результатом творчого акту певного народу, дифузійністи розуміли, що цей процес відбувається в історії людства один раз і в певному місці, звідки він потім поширюється на значні відстані, утворюючи "культурне коло".

Таким чином, дифузійністами були сформовані не тільки нові принципи вивчення історії культури людства, але й були намічені нові аспекти застосування порівняльного методу. Одним із сучасних невирішених аспектів започаткованої ще дифузійністами традиції культурологічного аналізу запозичень є "Гальтонівська" проблема¹. Суть її пов'язана з існуванням високої міри невизначеності у відповіді на запитання про фактори, що наявні при проведенні досліджень культур: чи можна порівнювані культури розглядати як незалежні чи необхідно ретельно враховувати попередні історичні зв'язки, культурні взаємодії і запозичення? Цей невирішений аспект компаративних досліджень і на зараз є одним із евристичних джерел наукових пошуків і дискусій у цьому напрямку.

Відродження інтересу до порівняльних досліджень на Заході пов'язують з 50-ми рр. XX ст. Цей інтерес обумовлений насамперед розвитком історичного знання, вимогою подолання релятивістських принципів концепції еквівалентних цивілізацій і прийняття ідеї стадіально-поступальної ходи світової історії. Разом з тим позначився розрив між спекулятивними філософсько-історичними концепціями й історичними дослідженнями емпіричного, описового характеру. Саме прагнення подолати цей розрив і надати історичному знанню статусу справжньої науковості пояснює повернення до систематичного використання порівняльного методу. По-друге, цей процес був обумовлений особливостями тогочасної епохи, потребами осмислити і з'ясувати при- таманні їй різноманітні соціокультурні перетворення.

Надалі найбільш помітно інтерес до порівняльних досліджень прослідковувався у соціальній антропології. Остання оголошувала своєю метою вивчення людського суспільства як на рівні загальних закономірностей його функціонування, так і на рівні проведення конкретних польових досліджень різних культур. Така пізнавальна установка давала можливість широкого застосування порівняльного методу.

Використання порівняльного методу пов'язувалось і з переосмисленням методологічних основ самої науки, прагненням надати їй характеру природничої експериментальної дисципліни, що працює з верифікованими гіпотезами. У свій час ще Е. Дюркгейм, вказуючи на відсутність можливості проведення експерименту (в значенні точних наук) в соціальних науках, розглядав порівняльний метод як засіб експериментальної перевірки отриманого знання. На зараз у цій функції порівняльного методу вбачається його важливе евристичне значення при вияві загальних закономірностей функціонування суспільства.

Висновок. Отже, актуальність сучасних компаративних досліджень пов'язана із глобальними викликами сьогодення, що вимагають залучення в суспільну практику різноманітних форм діалогу, поваги до різних варіантів культурної діяльності й буття.

¹ Ф. Гальтон (1822–1911) – англійський дослідник, географ, антрополог, психолог і статистик.

Тенденції сучасного розвитку компаративістики за-свідчують перевагу тематики, пов'язаної із пошуком спільних точок дотику буття різних культур, формуванням міждисциплінарних досліджень, орієнтованих на осмислення продуктивних сенсів діалогу, взаємовпливів і т. д. у наукових дослідженнях.

Огляд основних етапів розвитку порівняльних досліджень показав, що елементами культуротворчих засад майбутньої появи компаративних досліджень були: іманентно притаманна з часів Давньої Греції і до сьогодення налаштованість західної культури на інтенсивну комунікацію й освоєння досвіду інших культур; географічні відкриття; культуротворча й освітня діяльність представників культури Просвітництва; розвиток наукового знання, філософське обґрунтування порівняльного методу О. Контом; розвиток історичної науки й ідеї прогресу; діяльність представників історико-культурологічних шкіл еволюційної антропології, дифузїонізму, соціальної антропології та ін.

Г. П. Подолян, канд. филос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Україна

К ВОПРОСУ АКТУАЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ КОМПАРАТИВНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Статья посвящена анализу актуальности компаративных исследований в современных условиях глобального мира. Определяются имманентные для любой культуры формы общения, освоения чужого опыта культурного бытия, межкультурные взаимодействия. Осмысливается культуротворческий характер коммуникативной, диалогической способности западной культуры как важное основание появления сравнительно-исторического метода изучения культурного разнообразия. Акцентируется внимание на продуктивном опыте культурного взаимодействия, появившемся в Древней Греции и развитом дальнейшими последователями в западном мире. Прослеживается история развития компаративной традиции через очерчивание основных факторов, которые в своей совокупности стали благоприятным основанием появления системных научных исследований при помощи компаративного метода. Обозначаются основные тенденции современных компаративных поисков и нерешенные проблемы. Указываются направления эвристического развития дальнейших перспектив данного метода культурологического анализа.

Ключевые слова: сравнительно-исторический метод, компаративный метод, компаративные исследования, компаративистика, общение, диалог, коммуникация.

G. P. Podolian, Ph.D., Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

TO THE QUESTION OF THE RELEVANCE OF MODERN COMPARATIVE RESEARCH

The article analyzes the relevance of comparative research in the modern conditions of the global world. The forms of communication that are immanent for any culture, the development of another's experience of cultural being, intercultural interactions are determined. The significance of philosophy is determined as one of the foundations contributing to the processes of forming dialogism as a cultural characteristic of ancient, and then Western culture.

The culture-creating nature of the communicative, dialogical nature of Western culture is interpreted as an important basis for the emergence of a comparative historical method of studying cultural diversity. Attention is focused on the productive experience of cultural interaction that emerged in ancient Greece and developed by further followers in the Western world. The history of the development of the comparative tradition is traced through the delineation of the main factors, which, in their entirety, have become a favorable basis for the emergence of systemic research using the comparative method. Indicates the main trends of modern comparative searches and unsolved problems. The directions of the heuristic development of the future prospects of this method of cultural analysis are indicated. These include: a high level of dialogicity of ancient, and then Western culture; geographical discoveries of the New time; educational and cultural activities of representatives of the Enlightenment; the development of scientific knowledge in the direction of the penetration of ideas about the natural movement of social development from the natural sciences into the social sciences; the appeals and popularization of O. Conte of studying the "main laws" of social phenomena, including the comparative historical method; authoritative recognition of history and linguistics as a science in the nineteenth century; the idea of progressive progress of human culture; scientific activities of representatives of cultural schools of evolutionary anthropology, diffusionism, social anthropology.

Key words: comparative historical method, comparative method, comparative studies, comparative studies, dialogue, communication.

УДК 17: 130.2 (450)

М. М. Рогожа, д-р филос. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
mrogozha@ukr.net

СПЕЦИФИКА МОРАЛІ ДОБИ ПЛИННОЇ СУЧАСНОСТІ

Автор показує специфіку феномена моралі в соціокультурних умовах плинної сучасності. Методологічною основою дослідження стали конструкції Г. Арендт, яка висвітлює створення тканини моральної взаємодії в конкретності місця і часу. У статті визначаються ключові ціннісні трансформації плинної сучасності, які стали умовами можливості моральних взаємодій нашого часу. Далі розглядаються змістовно сучасна орієнтованість людини на щастя, а також моральні якості, необхідні для людської взаємодії, досліджуються зміни якості взаємодії в умовах конкретизації абстрактних інших як ближніх і дальніх. Логіка дослідження виводить на аналіз ціннісних засад взаємодії дальніх, канва яких конкретизується у визначенні особливостей моральної взаємодії дальніх у глобальних інформаційних мережах, цьому символі плинної сучасності. Сьогодні основними моральними чеснотами стають якості, фактично невідомі до середини ХХ ст. (відповідальність) чи ж латентно присутні в духовному просторі західної людини до кінця минулого століття (довіра). Це якості, необхідні для взаємодії ближніх і дальніх в умовах плинної сучасності, наряду з такими чеснотами, як діяльнісна любов, жертвовність, милосердя у міжособистісній взаємодії поза рутинною повсякденністю і чесність, надійність у соціальній взаємодії.

Ключові слова: плинна сучасність, мораль, чеснота, щастя, удача, успіх, ближній, дальній, Г. Арендт, З. Бауман.

© Рогожа М. М.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахутин А. Европа – форум мира / А. Ахутин – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2015. – 88 с.
2. Біблер В. Культура. Діалог культур / В. Біблер – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. – 368 с.
3. Вальденфельс Б. Топографія чужого: студії до феноменології Чужого / Б. Вальденфельс – К.: ППС-2002, 2004. – 206 с.
4. Озадовська Л. В. Парадигма діалогічності в сучасному мисленні: Монографія / Л. В. Озадовська – К.: Вид. ПАРАПАН, 2007. – 164 с.

REFERENCES

1. Ahutyn, A. (2015). *Evropa – forum myra [Europe – the forum of the world]*. Kyiv, DUH I LITERA.
2. Bibler, V. (2018). *Kul'tura. Dialog kul'tur [Culture. Dialogue of cultures]*. Kyiv, DUH I LITERA.
3. Val'denfel's, B. (2004). *Topografija chuzhogo: studii' do fenomenologii' Chuzhogo [Topographies of the Alien: studios to the phenomenology of the Alien]*. Kyiv, PPS-2002.
4. Ozadovs'ka, L. V. (2007). *Paradygma dialogichnosti v suchasnomu myslenni [The paradigm of the dialogue in the state of mind]*. Kyiv, Vyd. PARAPAN.

Надійшла до редколегії 21.05.19